

Vjekoslav Spinčić i pitanje jezično-etničke granice između Hrvata i Slovenaca u austrijskoj pokrajini Istri

Željko KLAJIĆ
Gospodarska škola, Varaždin

Prethodno priopćenje
(primljeno: 23. prosinca 2013.)
UDK 94(497.5-3Istra):81'27]"18/19"
32-051Spinčić, V.

Jezično-etnička granica između Hrvata i Slovenaca u austrijskoj pokrajini Istri, kao jedna tematika u promatranju hrvatsko-slovenskih odnosa prisutna je u redovima istarskih narodnjaka na prijelazu u XX. st. Ali to pitanje kao takvo ipak nije bilo u prvom planu istarskim narodnim prvacima zbog upućenosti Hrvata i Slovenaca jednih na druge u zajedničkom djelovanju protiv pretenzija vladajućih talijanskih liberala. Potkrjepljuje to zahvala Vjekoslava Spinčića Političkom društvu Edinost iz Trsta u povodu svoje 60. godišnjice. Pismo jezikoslovca Josipa Ribarića Vjekoslavu Spinčiću upućuje međutim na postojeće suprotnosti u hrvatsko-slovenskim jezično-etničkim odnosima. Spinčić je ipak u pogledu jezično-etničke granice 1926. — u posve novim povijesnim prilikama — precizirao svoj stav o tom pitanju. Podudara se tako s onim što je o tom pitanju navodio i pisao geograf i povjesničar Nikola Žic.

Ključne riječi: Vjekoslav Spinčić, Josip Ribarić, Nikola Žic, Božo Milanović, Janez Kramar, jezično-etnička granica, istarske općine.

U povodu 60. godišnjice života Vjekoslav Spinčić uputio je 31. listopada 1908. zahvalu za čestitke Političkom društvu *Edinost* iz Trsta. U zahvali navodi kako je čitav svoj život radio za slovenski i hrvatski narod:

Nastojanje moje za koristi tudi tržaških Slovencev bilo je dano samo seboj tudi z razloga, ker je to slavno politiško društvo imelo svoj delokrog ne samo v Trstu in njegovi okolici, ampak tudi v Istri. Kdor je delal za narod jednega, delal je tudi za narod drugega tega ozemlja. Kakor ni mej izmed slovenskega naroda na Tržaškem in slovenskega naroda v Istri, in kakor nebi niti najbolji filologi zamogli točno ustanoviti, kje da konča slovenski a kje da začne hrvatski narod v Istri; tako nisu tržaški in istarski slovenski in hrvatski politiki delali nikakih razločkov izmed Slovencev Trsta in Istre, in izmed Slovencev in Hrvatov v Istri. Skupno, bratsko bilo je njihovo delo. Skupno bratsko naj bode tudi naprej za vse čase, brez

ozira na to, ali so sedaj dva politična društva, za vsako ozemlje svoje,¹ ali jih bode v bodočnosti še več! Ta skupnost in to bratstvo naj se raztegne tudi dalje na ves naš narod na jugu.²

Spinčićeva zahvala ipak je u prvom redu morala proizlaziti iz postojeće upućenosti Hrvata i Slovenaca jednih na druge u zajedničkom suprotstavljanju pre-

¹ Političko društvo *Edinost* iz Trsta počelo je djelovati u drugoj polovini 1874. Od početka siječnja 1876. izlazi društveno glasilo *Edinost*, isprva kao tjednik a od 1898. kao dnevnik. Društvo je 1878. proširilo svoju aktivnost na čitavo Austrijsko primorje, koje je pripadalo pod upravu Namjesništva u Trstu. Kako je *Edinost* proširila svoju aktivnost na Istru, širila je i svoje političke nazore u smislu *jedinstva i sloge*, bez obzira na pravaško usmjerenje hrvatskog političkog vodstva oko *Naše sloge*. Mladi hrvatski naraštaj pod vodstvom Matka Laginje, Matka Mandića, Vjekoslava Spinčića, koji osamdesetih godina XIX. st. zamjenjuje generaciju biskupa Jurja Dobrile u vodstvu narodnog pokreta, polazi od pravaške ideologije Ante Starčevića i nastupa borbenije. Pojava pravaštva nije bila neposredno vezana samo za mladu generaciju, kao što ni južnoslavenska misao biskupa Strossmayera nije bila vezana samo uz starije političke predstavnike. Istarski *pravaši* branili su hrvatsko državno pravo, ali nisu negirali posebnost slovenskog naroda. *Slogaštvo* istarskog narodnog pokreta bilo je stalno prisutno. Bilo je ono posljedica političkih prilika koje su vladale u Istri u drugoj polovini XIX. i početkom XX. st., gdje su Hrvati i Slovenci jedinstveno nastupali protiv vladajućeg talijanskog veleposjedničkog sloja, protiv vladajućeg talijanskog građanstva. To jedinstvo došlo je do izražaja u zajedničkom radu *Hrvatsko-slovenskog kluba* zastupnika u Istarskom saboru, utemeljenog 1884. *Edinost* podupire vodstvo Hrvatsko-slovenske narodne stranke u Istri i onda kada je došlo do spora sa zastupnikom tršćanskih Slovenaca Ivanom Nabergojem. Protupravaški nastupi nisu dolazili samo od Nabergoja, nego i od slovenskih kranjskih zastupnika u bečkom parlamentu kao što su Franc Škulje ili Karel Klun. Godine 1893. *Edinost* istupa u povodu toga i zalaže se za slovensko-hrvatsku uzajamnost, a *Naša sloga* odgovara Nabergoju da bi Slovenija združena s Hrvatskom dosegla autonomiju te da su se mnogi Slovenci izrazili za takvo ujedinjenje. V. Spinčić i M. Laginja podupri su novi program *Stranke prava* od 1894. u kojem se tražilo ujedinjenje hrvatskih zemalja u posebno državno tijelo u sklopu Habsburške Monarhije. U programu su istaknuli međusobnu suradnju i nastojanje Slovenaca da se i slovenske zemlje priključe tom državnom tijelu. U vodstvu *Edinosti*, u vrijeme predsjedništva M. Mandića devedesetih godina, došlo je do suprotnosti između konzervativnog krila koje je predstavljao I. Nabergoj i liberalnog krila s Gustavom Gregorinom, Maksom Cotičem i drugim tršćanskim političarima narodnog pokreta. Na redovitim i izvanrednim sastancima vodstvo *Edinosti* je u razdoblju od 1893. do 1897., usprkos unutarnjem antagonizmu, očuvalo jedinstvo. Na zboru *Edinosti* 18. srpnja 1897. M. Mandić ponovno je izabran za predsjednika, a za potpredsjednika izabran je Otokar Rybař. Kastavac M. Mandić bio je predsjednikom *Edinosti* od 4. travnja 1891. do 29. siječnja 1905. Kraj XIX. i početak XX. st. obilježen je krizom hrvatsko-slovenskog narodnog pokreta u Istri, a odvajanjem od tršćanske *Edinosti*, utemeljenjem nove političke organizacije 1902. — *Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri* — cilj je narodnih prvaka prevladati tu krizu. Kriza se pogotovo primjećivala u rezultatima državnih izbora 1897. i 1901. Utemeljenjem samostalne političke organizacije istarskih *narodnjaka* neće biti prekinute veze s Političkim društvom *Edinost*. Među voditeljima jednog i drugog društva javljaju se nesuglasice i sporovi, ali se isto tako zbog raznih pitanja nastavilo zajednički djelovati. *Edinost 1876—1926, Popolnjen in preurejen ponatis jubilejne številke*, Trst 1926., 34; Vjekoslav BRATULIĆ, »Političke stranke u Istri za vrijeme narodnog preporoda«, *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, Zbornik*, Zagreb 1969., 299; *Isti*, »Hrvatski zastupnici u Istarskom saboru i Carevinskom vijeću devedesetih godina XIX. stoljeća i suradnja južnoslavenskih naroda«, *Jadranski zbornik III*, Rijeka-Pula 1958., 143-203; Petar STRČIĆ, »Vjekoslav Spinčić o zrinsko-frankopanskoj uroti 1871.«, *Historijski zbornik*, Godina XXV-XXVI., Zagreb 1972.—1973., 327-341; *Isti*, »O pravaštvu u Istri i na Kvarnerskim otocima krajem 60-tih i početkom 70-tih godina 19. stoljeća«, *Historijski zbornik*, Godina XXIX-XXX., Zagreb 1976.—1977., 347-364; Mirjana GROSS, *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb 1973., 279, 297; Janez KRAMAR, *Narodna prebuja istrskih Slovencev*, Koper 1991., 57-63, 66, 116-133, 135-139, 144-146, 148-153, 331-334; Salvator ŽITKO, »Slovensko-hrvaški politični odnosi u Istri v času ustavne dobe 1861-1914.«, *Annales*, Št. 1., Koper 2002., 36-39, 44-46.

² *Spomen-knjiga proslave 60-godišnjice zastupnika naroda prof. Vjekoslava Spinčića u Kastvu 22. i 23. oktobra 1908*. Uredili: Kazimir Jelušić i Vladimir Nazor. Kastav, 1909., 100.

Ž. Klaić: *Vjekoslav Spinčić i pitanje jezično-etničke granice između Hrvata...*

tenzijama vladajućih talijanskih liberala, a u drugom smislu Spinčićevo navođenje treba povezivati s djelovanjem u smjeru postizanja šire južnoslavenske solidarnosti u austro-ugarskom razdoblju. Spinčić je nakon Prvog svjetskog rata tj. 1926. u pogledu pitanja jezične odnosno etničke granice nešto drugačije prikazivao situaciju i pritom je precizirao svoje pisanje koje je moralo biti odraz postojećih jezičnih prilika na terenu na kraju austrougarskog razdoblja ali i odraz novih povijesnih prilika u kojima se Spinčić tada nalazio. Sveukupne nove društvene prilike u kojima se Istra nalazila nakon svjetskog rata kao i prilike u novoj južnoslavenskoj državi morale su djelovati na Spinčića kao istarskog emigranta u zauzimanju odlučnih i preciznih stavova u vezi s raznim pitanjima i raznim problemima koji su se javljali, pa tako i u vezi s jezično-etničkim pitanjima u sjevernom prostoru nekadašnje austrijske Istre.

Spinčić je u problematiku jezičnih i etničkih prilika u Istri početkom XX. st. bio dobro upućen, a u tom smislu i informiran. Pismo jezikoslovca Josipa Ribarića³ upućeno Vjekoslavu Spinčiću 18. listopada 1905. upućuje na jezičnu i etničku problematiku u nekim dijelovima sjevernog prostora austrijske pokrajine Istre. U pismu se donose neki momenti koji mogu poslužiti za promatranje širih društveno-političkih odnosa. Ribarić pritom apostrofira Gašpera Kastelica, dugogodišnjeg župana tj. načelnika Općine Materija.⁴ Kastelic je na zemaljskim izbo-

³ Tada se nalazio na početku studija slavistike Filozofskog fakulteta bečkog Sveučilišta. Jelka RADAUŠ RIBARIĆ, „Životni put prof. Josipa Ribarića“, *Buzetski zbornik 16.*, Buzet 1991., 7-8; J. R. R., „Uspomena na prof. Josipa Ribarića (1880—1954)“, *Istarska Danica 1991.*, 158.

⁴ Kurijalni izborni sustav koji je osiguravao prevlast bogatijim, posjedničkim slojevima, građanskim slojevima — i koji je bio najčešće prisutan u izbornim sustavima liberalne Europe druge polovine XIX. st. — i talijanskim nacionalnim liberalima u Istri osiguravao je prevlast, odlučujući utjecaj u autonomnim upravnim tijelima. Talijanima, koji su bili ekonomski i kulturno jači i malobrojniji od istarskih Hrvata i Slovenaca, sistemom izbornih kurija omogućena je odlučujuća uloga u političkim, ali i gospodarskim i kulturnim tijelima. Hrvati i Slovenci nisu mogli uzimati u obzir kuriju veleposjeda i većinu gradske kurije. Također je zbog austrijskog imovinsko-dohodovnog i kurijalnog izbornog sustava bila omogućena talijanska većina u gotovo svim istarskim općinama. Austrijska pokrajina Istra, koja je u upravnom smislu potpadala pod Namjesništvo u Trstu, vrhovnu upravnu oblast za Austrijsko primorje i organ centralne vlade, administrativno je reorganizirana 1868. kada je formirano šest kotarskih kapetanata: koparski, porečki, pazinski, pulski, voloski, lošinjski. Kapetanati su teritorijalno podijeljeni na dva ili tri sudbena kotara. Povrh toga novim zemaljskim zakonom o općinama od 25. listopada 1868. smanjio se broj istarskih općina od nekadašnjih 138 na 50. U istarske su općine uključene manje jedinice — katastarske općine. Uspostavom 50 velikih područnih općina namjeravala je talijanska sabsorska većina očuvati svoj politički, ekonomski, kulturni utjecaj, širiti utjecaj iz talijanskih središta prema slavenskoj periferiji kako bi se ubrzao proces asimilacije Hrvata i Slovenaca. Općinska autonomija regulirana je Općinskim redom za Markgrofoviju Istru i Općinskim izbornim redom za Markgrofoviju Istru od 10. srpnja 1863. U uspostavljenoj novoj mreži istarskih općina, kao i granicama općina, ipak je u razdoblju nakon 1868. dolazilo do promjena. Na početku XX. st., u vrijeme državnih izbora 1907., u Istri opstojе 54 općine. Njihov se broj daleko nije znatno promijenio, premda molbe i zahtjevi za uspostavom novih općina nisu bili rijetki. »M«, »Izborne pobjede u Istri i u Trstu«, *Veliki Ćiril-Methodski koledar za prestupnu godinu 1908.*, Zagreb 1907., 23, 26; *Zbirka zakona potrebnih u javnom životu u Istri i druguda*, Preveo i priredio Ivan Zuccon prisjednik Zemaljskog odbora, Pula 1911., 17-56, 61-75; Fran BARBALIĆ, »Prvi istarski sabori (1861.—1877.)«, *Rad JAZU 300.*, Zagreb 1954., 281-429; Angelo ARA, *Ricerche sugli austro-italiani e l'ultima Austria*, Roma 1974., 247-328; Ivan BEUC, *Istarske studije, Osnovni nacionalni problemi istarskih Hrvata i Slovenaca u drugoj polovini XIX i početkom XX stoljeća*, Zagreb 1975., 43-51, 64-70, 90, 98, 119-120, 124-126, 128-

rima 1895. bio u sudbenom kotaru Podgradu protivnik Slavoja Jenka, prvaka Hrvatsko-slovenske narodne stranke iz Podgrada i dugogodišnjeg suradnika Vjekoslava Spinčića i ostalih istarskih *narodnjaka*. *Naša sloga* piše da je Jenko pobijedio, ali bez onih glasova iz mjesne Općine Materija, kojima su izbornici po Kastelicevu nalogu narušili dosadašnju slogu da se tako ugodi narodnim protivnicima u Poreču i Trstu. *Edinost* također piše o *disidentima* u Materiji koje predvodi Gašper Kastelic.⁵ Između ostalog Ribarić piše Spinčiću: »Nešto o 'velemožnem gospodu' Kastelcu: U selu Golac imade se osnovati škola. Polazit će tu školu također djeca iz Poljana, što pripadaju općini podgradskoj. Školske djece bit će oko dvije stotine. Oba su sela eminentno ikavsko čakavska, pomiješana štokavskim elementima. Govori se n. pr.: vok. od otac riječ od milja: čajko ili čáko, nadalje: brájne, ščérko itd. Sačuvani su svi nazivi za oznaku porodičnih uzajmica što su Slovenci potpunoma izgubili n. pr.: stric — strina, ujac — ujna, tetac — teta, zâva, jêtrva, pâšo. Upotrebljavaju se sve prepozicije sa što: zâšto, podâšto, nadâšto, krozâšto, ũšto, pōšto, nâšto itd. Nadalje: strnište, ognjîšte, prisedište i sva sila drugih. Instr. adjektiva: s tēškima kōnji, glasnama zvoni itd., instr. brojnika i zamjenica: svîma trîma, đbojima, dvōjima itd. U Gocu se deklinira: dolâc — dôca, stolâc — stôca, Golâc — Gôca; kaže se vō, sō, stō, u tobôcu, na kôcu itd. Sačuvan je također u mnogim i mnogim slučajevima uzlazni akcentat, što je najzanimiviji pojav ovoga narječja. — Po nastojanju i želji Kastelčevoj, koji Hrvate u Istri niječe zaključilo je prošle godine opć. zastupstvo u Materiji, da će biti u Gocu slovenska škola. Prema tome drugi Pasjak, gdje će hrvatski možda učitelj hrvatsku djecu podučavati slovenski! Ne bi li se dalo taj zaključak na koji način osujetiti? Na domaće ljude se čovjek ne smije obzirati, jer misle da je slovenski ili hrvatski svejedno. Ipak su mi nekoji oci obećali, da će prije osnutka škole tražiti, da dođe na lice mjesta komisija. A što bi bilo, kad bi se Kastelca radi ovakvih bedastoća napalo u novinama? Ili bi možda dotično uredništvo kasiralo dopis onako, kako je to učinilo političko društvo 'Edinost', kad je Slavoj Jenko nastupio proti Kastelcu radi sastava cestovnoga odbora? Ili

-134, 139-140; Petar STRČIĆ, »Prilog povijesti Istarskog sabora (1861—1916)«, *Arhivski vjesnik*, Svezak 35-36, Zagreb 1992., 53-64; Angelo VIVANTE, *Jadranski iredentizam*, Zagreb 2002., 152; Bernardo BENUSSI, *Povijest Pule u svjetlu municipalnih ustanova do 1918. godine*, Pula 2002., 618-622, 671; Paolo ZILLER, »Sistema elettorale e rappresentanza politica in Istria nel periodo costituzionale asburgico (1861—1918)«, *Atti*, Centro di ricerche storiche Rovigno, Volume XXIV., Trieste-Rovigno 1994., 533-552; Dragovan ŠEPIĆ, »Politika 'narodnog mira' u Istri 1908.—1913.«, *Anali Jadranskog instituta*, Svezak III., Zagreb 1961., 69-123; Vjekoslav BRATULIĆ, »Zapisnici sjednica 'Hrvatsko-slovenskog kluba' zastupnika u Istarskom saboru (1884—1901)«, *Vjesnik Histojskog arhiva u Rijeci i Pazinu*, Svezak XI-XII., Rijeka, 1966-1967., 123-131; Salvator ŽITKO, »Slovenska Istra v 19. stoljetju s političnoga, upravnoga in nacionalnoga vidika«, *Acta Histriae I.*, Koper-Milje, Capodistria-Muggia 1993., 109-115; *Isti, Slovensko-hrvaški politični odnosi v Istri v času ustavne dobe 1861—1914*, 32-50; J. KRAMAR, 81-88, 97-101.

⁵ »Domaće stvari«, *Slovenski narod*, Ljubljana, 13. rujna 1889.; »Nakon izbora za izvanjske občine«, *Naša sloga*, Trst, 23. svibnja 1895.; »Izbor zastupnika za ladanjske občine kotara Voloskoga«, *Naša sloga*, Trst, 6. lipnja 1895.; »Dopisi«, *Edinost*, Trst, 3. lipnja 1896.; »Sedaj smo na jasnem«, *Edinost*, Trst, 16. ožujka 1897.; »Slavoj Jenko«, *Narodni list*, Volosko-Opatija, 7. kolovoza 1902.; »Pogreb pok. Slavoja Jenka«, *Edinost*, Trst, 9. kolovoza 1907.; Vasilij MELIK, *Volitve na Slovenskem 1861—1918*, Ljubljana 1965., 255, 413.

Ž. Klaić: *Vjekoslav Spinčić i pitanje jezično-etničke granice između Hrvata...*

će Slovenci misliti, da tjeramo u Istri veliko-hrvatsku politiku? Ta valjda imamo bolje pojmove o slovensko-hrvatskom bratstvu nego li Kastelci! Od kuge, glada i 'velemožnoga gospoda' Kastelca oslobodi nas, o Gospodine!⁶

Jezično-etnička problematika očito je bila prisutna u redovima istarskih *narodnjaka* na prijelomu u XX. st., ali kao takva ipak nije bila u prvom planu istarskim narodnim prvcima zbog upućenosti Hrvata i Slovenaca jednih na druge u zajedničkom djelovanju protiv pretenzija vladajućih talijanskih liberala. S druge strane neki su momenti mogli poticati interes za tu problematiku. Zbog krize hrvatsko-slovenskog narodnog pokreta u Istri na prijelomu XIX. u XX. st., izražene u rezultatima općinskih izbora, zemaljskih izbora, državnih izbora 1897. i 1901., kriza se očitovala i u gospodarskim prilikama, istarski *narodnjaci* utemeljuju 1902. *Političko društvo za Hrvate i Slovence u Istri* sa sjedištem u Pazinu. Rezultati izbora na prijelomu stoljeća upućuju na slabljenje hrvatskih i slovenskih pozicija kako u Istri tako i u Trstu. U Kraljevini Italiji jačao je talijanski irendentizam, koji je početkom XX. st. stjecao sve veću afirmaciju, kao što je njegov utjecaj prodirao i među Talijane u Austro-Ugarskoj. Političko društvo *Edinost* iz Trsta prevladavanje krize sagledavalo je u *Sjedinjenoj Sloveniji*.⁷ Kriza hrvatsko-slovenskog narodnog pokreta u Istri na prijelomu stoljeća i utemeljenje samostalne političke organizacije istarskih *narodnjaka*, kao i kriza koja se osjećala na prijelomu stoljeća i kod slovenskih *narodnjaka* u Trstu te zauzimanje *Edinosti* za *Sjedinjenu Sloveniju* kako bi se kriza prevladala, moglo je potencirati interes za jezičnu i etničku problematiku u sjevernim prostorima austrijske pokrajine Istre.

Interes za jezičnu i etničku problematiku mogao je jačati i zbog aktualne politike *novog kursa* u kojoj je između ostalog bila proklamirana politika približavanja Talijanima. Posebno se u smjeru djelovanja na približavanju i dogovaranju s Talijanima eksponirao Ante Tresić Pavičić pisanjem u rimskoj političkoj reviji *L'Italia all'Estero*. Tresić se zalagao za »teritorijalni kompromis u Primorskoj«, us-

⁶ Pismo je datirano s: »Unec kraj Rakeka, dne 18. X. 05.«, gdje je Josip Ribarić tada boravio kod svoga brata Šimuna. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu: Inventar Rukopisne ostavštine Vjekoslava Spinčića. *Korespondencija*, Kutija 91., Godina 1905.

⁷ Kada se Janez Kramar osvrće na utemeljenje *Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri*, spominje primjedbe istarskih Hrvata koji su, kaže, prigovarali preveliko zauzimanje *Edinosti* za *Sjedinjenu Sloveniju*, i zatim da su liberalci u Trstu i okolici te sjevernoj Istri imali prevladavajući utjecaj. Dalje, ističući neuspjeh na državnim izborima u siječnju 1901. Kramar navodi da su istarski Hrvati objašnjavali slabe izborne rezultate neuspješnim političkim radom *Edinosti* u Istri. Drugi pisac, Božo Milanović, navodi kako Političko društvo *Edinost* nije moglo uspješno iz Trsta obavljati političko djelovanje u Istri gdje su bile drukčije prilike i osobe, pa su istarski Hrvati 7. svibnja 1902. utemeljili *Političko društvo za Hrvate i Slovence u Istri* sa sjedištem u Pazinu. Dragovan ŠEPIĆ, »Nacionalna borba u Istri i izbori za Carevinsko vijeće 1907.«, *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, Zbornik*, Zagreb 1969., 403-407; Isti, »Talijanski irendentizam na Jadranu«, *Časopis za suvremenu povijest*, God. VII., Br. 1., Zagreb 1975., 10-14; Vjekoslav ZIDARIĆ, »Razvitak zadrugarstva u Istri i njegova uloga u narodnom preporodu«, *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, Zbornik*, Zagreb 1969., 457-475; Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri II.*, Pazin 1973., 425; Vasilij MELIK, »Slovinci v državnem zboru 1893-1904«, *Zgodovinski časopis*, Letnik 33., Št. 1., Ljubljana 1979., 53-54; J. KRAMAR, 135-139, 148-153; S. ŽITKO, 45-46.

tupanje Talijanima »Gorice, Trsta i najvećeg dela Istre i pri tom iznosi najnegativnije, upravo neverovatne sudove o Slovencima, njihovim životnim sposobnostima i političkoj orijentaciji«. ⁸ Henrik Tuma reagirao je na njegove istupe, pa je tako navodio da je narodna granica Slovenaca na sjeveru, istoku, zapadu i jugu ista kakva je bila sto godina prije i da on nije pogledao statistiku kada je tvrdio da su Slovenci narod koji odumire. Kad se Tuma osvrće na slovenske granice piše i o Istri, Goričkoj, Trstu. Slovenci su se po prirodnom biološkom načelu diferencirali od susjednih narodnosti i ta je diferencijacija ostvarila »stalne narodnostne meje proti Hrvatski, Nemčiji in Italiji. Proti jugu, na Goriškem in v Istri, nastopa slovenski narod ofenzivno, tako da slovenski živelj prodira na jug v Istri, a na Goriškem slovenizira sve tuje elemente. Ni daleč čas, ko se posloveni tudi glavno mesto Goriške, Gorica«. ⁹ Premda Tuma prvenstveno misli na osnaženi slovenski gospodarski utjecaj kada govori o prodoru na jug: proklamirana politika približavanja Talijanima, takvo Tumino reagiranje kao i reakcije hrvatskih i slovenskih *narodnjaka* protiv politike približavanja Talijanima, zbog bojazni da bi sporazumijevanjem s njima moglo doći do žrtvovanja hrvatskih i slovenskih narodnih interesa, mogli su pobuđivati interes za hrvatsko-slovenske odnose u austrijskoj pokrajini Istri.

Josip Ribarić, koji piše u listopadu 1905. Vjekoslavu Spinčiću, bio je rodom iz Vodica na Ćićariji, koje su se kao i spomenuti Golac nalazile u Općini Materija. U pismu spomenuti Pasjak nalazio se u susjednoj Općini Jelšane. Spominju se i Poljane u Općini Podgrad. Općine Materija, Jelšane i Podgrad nalazile su se u sudbenom kotaru Podgrad koji je zajedno sa sudbenim kotarom Volosko sačinjavao Kotarski kapetanat Volosko.

U Istri s otocima početkom XX. stoljeća postoje 54 općine, od kojih 22 upravno drži Hrvatsko-slovenska narodna stranka, 15 u samoj Istri i 7 na otoku Krku. ¹⁰

Već od svojih gimnazijskih i studentskih dana Ribarić se zanimao za gospodarske, nacionalne i jezične probleme u Istri. On će početi intenzivno proučavati istarske dijalekte: čakavski, kajkavski, štokavski i njihove kombinacije, sa svim njihovim obilježjima, osobito ikavsko-ekavsko-jekavski i naglasni u njihovju vrlo razgranatom prepletanju i razvedenom prostiranju. Navedeno pismo uputio je Ribarić Spinčiću kada je bio sveučilištarac u Beču. Pismo govori kako

⁸ Janko PLETERSKI, »Politika 'novog kursa', jadranski kompromis i Slovenci«, *Jugoslavenski istorijski časopis* 3-4, Beograd 1975., 79-80.

⁹ H. Tuma je optimističan i u pogledu borbe za slovensku narodnost u najsnažnijem talijanskom gradu Trstu, gdje će se složnim nastupom slovenskog, hrvatskog i srpskog elementa grad preobraziti. Ističe da na tu njegovu optimističnu tvrdnju upućuju rezultati posljednjih državnih izbora u Trstu i okolici. Misli se na izbore 1907. Ističe da nije optimist iz nekog narodnog šovinizma, već uočava velik napredak u socijalnom životu, primjećuje gorostasne promjene posljednjih trideset godina — gospodarska snaga Talijana slabi a raste preko njih njemački kapital u trgovini i industriji, a slovenski u malom i srednjem obrtu i trgovini. Henrik TUMA, *Jugoslavanska ideja in Slovenci*, Gorica 1907., 3-22

¹⁰ Stjepan RADIĆ, »Neoprostiv grieh«, *Novi list*, Rieka, 17. travnja 1904.

Ž. Klaić: *Vjekoslav Spinčić i pitanje jezično-etničke granice između Hrvata...*

se u pozadini jezične problematike nalaze politički momenti, ali primjećuje se i to da je Ribarić isticao značajnu ulogu pučke škole kao čimbenik oblikovanja narodnosne svijesti. Ribarić primjećuje i to da kod tamošnjih stanovnika vlada mišljenje kako je svejedno koji će se jezik — hrvatski ili slovenski — upotrijebiti. Primjećuje da domaći ljudi ne prave razlike između jednog i drugog jezika. Rezultate svojih dugogodišnjih proučavanja istarskih dijalekata Ribarić je iznio u raspravi na njemačkom — disertaciji — 1917. na Bečkom sveučilištu (*Gruppierung südslavischer Dialekte der Halbinsel Istrien mit einer Darstellung der Mundart von Vodice in Istrien*), a tek 1940. donekle prepravljena i prevedena objavljena je u Srpskom dijalektološkom zborniku u Beogradu pod naslovom *Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkoga govora*; ponovno je objavljena u Pazinu 2002.¹¹

Josip Ribarić poznao je istarske narodne prvake Matka Laginju, Vjekoslava Spinčića, Matka Mandića i druge te kao kulturni i gospodarski djelatnik surađivao s njima. Godine 1911. na poziv Vladimira Nazora, tada direktora Učiteljske škole u Kastvu, Ribarić dolazi u taj zavod kao suplent. Kao profesor učiteljska u Kastvu bio je jedan od onih kandidata izabranih 1914. u Istarski sabor koje je predložilo *Političko društvo za Hrvate i Slovence u Istri*. Bio je izabran tajnikom Istarskog sabora, no Sabor nije mogao djelovati jer je izbio svjetski rat.¹²

Nikola Žic o hrvatsko-slovenskoj jezičnoj granici u austrijskoj pokrajini Istri

Kao pitanje, hrvatsko-slovensko razgraničenje javlja se već u hrvatskim i slovenskim odnosima u XIX. st. Jedan od onih koji je u vrijeme Bachova apsolutizma problem istraživao i o njemu pisao bio je pravnik, političar, geograf Peter Kozler. U Beču je 1854. izdao *Kratek slovenski zemljepis in pregled politične in pravosodne razdelitve Ilirskoga kraljestva in Štajerskega vojvodstva*. O razgraničenju u sjevernim prostorima austrijske pokrajine Istre piše: »Kod Pirana počinje granica slovenskoga i hrvatskoga narječja i proteže se dolinom Dragonje ili Rukava prema brdima i selima Topolovac i Sočerg,¹³ zatim između Rakitovca i Zazida, Jelovica i Podgorja, Golca i Obrova, Poljana i Novog Grada kroz Pasjak i Jelšane, dok se ne spoji s kranjskom zemaljskom granicom i zajedno s njom dalje prolazi kroz Prezid do Osivničke župe«. Rakitovec i Zazid danas se nalaze u Sloveniji, Podgorje također u Sloveniji, Jelovice u Hrvatskoj, Obrov i Golac oba u Sloveniji, Poljane kod Podgrada i Podgrad u Sloveniji, Jelšane u Sloveniji a Pasjak u Hrvatskoj. Prema Kozleru, Hrvati žive i u Jelovicama, Golcima i Poljana-

¹¹ Z. V., »20. godina nakon smrti prof. Josipa Ribarića (1954—1974)«, *Istarska Danica* 1975., Pazin 1974., 135-138; Božidar FINKA, »Znamenit Istranin Josip Ribarić kao jezikoslovac«, *Buzetski zbornik* 16., Buzet 1991., 21-27; Lina PLIŠKO, »Ribarić, Josip«, *Istarska enciklopedija*, Zagreb 2005., 687-688; B. MILANOVIĆ, 162-163; J. RADAUŠ RIBARIĆ, 5-10.

¹² Isto.

¹³ Tj. Sočerga.

ma, što znači da njegova etnička granica u tom dijelu Istre ide nešto sjevernije od današnje državne granice.¹⁴

Kozler je i 1849. pisao o istarskim Slavenima slično kao i 1854., ali naveo je i neke razlike. On je istarske Slavene prema narječnoj različitosti podijelio na Slovence i Srbohrvate (Ilire). Prema njegovim istraživanjima Slovenci žive u Krašu, u okolici Trsta do Pirana (izuzev toga grada i Milja, Kopra, Izole i pripadajućih zaselaka) i Dragonje (od ušća do Topolovca). Od Topolovca dalje ide granica kao i u prikazu iz 1854. (između Rakitovca i Zazida, Jelovica i Podgorja, Golca i Obrova) sve do Poljana, koje je 1849. postavio nasuprot Hrušici (a ne Podgradu kao 1854., tj. ne Novom Gradu). Linija dalje ide između Žejana (Sejana kod Kozlera) i Pasjaka prema Rupi i Jelšanama sve do kranjske granice. Što se u Kozlerovom pisanju iz 1849. zamjećuje, a to nedostaje u navođenju iz 1854., jest prijelazni karakter slavenskoga stanovništva između Dragonje i Mirne: »Slavenski stanovnici između Dragonje i Mirne u kotaru Buje, kao i u okolici Buzeta, jezična su spona s ilirskim dijalektom. Tu se u istom elementu nalaze oba narječja«. Kozler je 1849. vidio Bujski kotar i okolicu Buzeta kao prijelazni teritorij, a 1854. to više ne spominje.¹⁵

Premda je Kozler pisao sredinom XIX. st., jezična i etnička problematika — koja se prvenstveno uzima kao kriterij kada se govori o razgraničenju — ne prestaje biti aktualnom ni na prijelomu u XX. st., kako se vidi iz Ribarićeva pisma Spinčiću. Zanimljivo je uspoređivati Kozlerovo navođenje iz 1854. s onim koje će poslije navoditi Nikola Žic i Vjekoslav Spinčić te istaknuti da njihova jezično-etnička linija u sjevernoj Istri ima mnogo prostorno-teritorijalnih podudarnosti s Kozlerovom linijom, mnogo više nego što je to bilo uspostavljeno republičko razgraničenje Slovenije i Hrvatske nakon Drugog svjetskog rata.

Prije nego se navede osvrt Vjekoslava Spinčića iz 1926. o pitanju jezično-etničke granice treba istaknuti osvrt o tome Nikole Žica bez obzira na to što je naveden u knjizi *Istra* objavljenoj u Zagrebu 1937. Naime, u podnaslovu knjige, tiskanoj u biblioteci *Hrvati izvan domovine*, stoji: *Antropogeografsko stanje potkraj svjetskoga rata*. Sadržaj je i koncipiran tako da je većina edicije posvećena situaciji u Istri na početku XX. st. Žic je u *Predgovoru* naveo da je Istra nakon Svjetskog rata doživjela velik preokret koji u životu Istrana znači gotovo prijelom. Upravo je zbog tog prijeloma antropogeografsko fiksiranje Istre prema stanju za vrijeme rata i prije njega posve umjesno i potrebno, također još i u godini 1937. Zato je težište u toj knjizi namjerno postavljeno upravo na stanje stanovništva prije 1918. Djelo je onda zamišljeno i godinama pisano.¹⁶ Žic se osvrtao na etničke prilike u Istri i pritom pisao o jezičnoj granici između Hrvata i Slovenaca

¹⁴ Marko ZAJC, *Gdje slovensko prestaje, a hrvatsko počinje. Slovensko-hrvatska granica u 19. i početkom 20. stoljeća*, Zagreb 2008., 20, 109-118.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Mirjana STRČIĆ, »Prilog proučavanju života i djela prof. Nikole Žica (1882.—1960.)«, *Hrvatska gimnazija u Pazinu*, Zbornik, Pazin 1999., 346-347.

Ž. Klaić: *Vjekoslav Spinčić i pitanje jezično-etničke granice između Hrvata...*

u Istri, i to slično kao što će o granici navoditi i Spinčić. On se osvrtao i na spomenuto mjesto Golac kao i na tamošnje istarske općine. Između Hrvata i Slovenaca teško je povući graničnu crtu jer ona izrazito ne postoji. Barem *jezikovna granica* nije crta nego širok pojas, gdje je očit lagan prijelaz od slovenskih na hrvatska narječja. Približno je označuje cijeli tok rijeke Dragonje od ušća do izvora pa odavde preko Čićarije među Slavnikom i Žbevnicom kroz Velika Vrata do Podgrada i dalje do kranjske granice. Tako bi se sela uz crtu Krkavce, Koštabona, Truške, Sočerga, Movraž, Rakitović, Skandanšina, Obrov, Podgrad, Studena Gora, Jelšane, Malobrdce, Novokračina, Sušak, Zabiče i Podgraje mogla smatrati najjužnijim slovenskim selima, »a sela uz istu crtu Kaštel, Merišće, Oskoruš, Topolovac, Poljane, Račice, Šapjane, Rupa i Lisac najsjevernijim hrvatskim selima u Istri.« Čini se — navodi Žic — da je u općinama Podgrad i Jelšane slovenska pučka škola pomaknula granicu Slovenaca dalje na jug među Hrvate. Tako je u Općini Materija crkva i općina poslovenila hrvatsko selo Golac, kao što je u Općini Buzet *Družba sv. Ćirila i Metoda* dala slovenskom Rakitoviću hrvatsku školu.¹⁷

Žic se na hrvatsko-slovensko razgraničenje — znatno sažetije — osvrće i 1944. Kad se povuče granica od rta Savudrije na krajnjem sjeverozapadu dolinom Dragonje i preko Čićarije na Snježnik, odijeljena je sjeverna Istra, naseljena Slovencima i okrenuta prema Trstu, od ostale Istre, koja je pretežno hrvatska.¹⁸

Može se primijetiti kako i Ribarić i Žic ističu značenje hrvatskih i slovenskih pučkih škola u oblikovanju narodnosne svijesti.

Djelovanje i pisanje Josipa Ribarića i Nikole Žica o jezično-etničkom problemu svjedočanstvo je koje kao argument u tadašnjim povijesnim prilikama nije utjecalo na širu političku javnost ili na odlučujuće političke strukture. Odnosi snaga bili su takvi da su i politička javnost i pogotovo politički čimbenici zainteresirani za druge ciljeve zainteresirani i za rješavanje problematike koja neće ići u smjeru rezultata Ribarićevih i Žicovih istraživanja. No njihovo djelovanje i pisanje o problemu jezično-etničke granice ipak neće biti bez utjecaja u nekim drugim i novim povijesnim situacijama.

Žic, koji je rodom iz Punta na Krku, dolazi 1906. u Pazinsku gimnaziju. Nešto je mlađi od Ribarića. Prelazi u Krk 1911. u službu školskog nadzornika za hrvatske škole, iste godine kada Ribarić dolazi na učiteljske u Kastvu. Obojica su svojim istraživanjima i radom — jedan kao geograf i povjesničar a drugi kao jezikoslovac — morali biti upućeni jedan na drugoga o čemu između ostalog Ribarić i svjedoči.¹⁹ Obojica su sudjelovala u pokrenutom radu na prikupljanju ma-

¹⁷ Nikola ŽIC, *Istra*, Dio II., Zagreb 1937., 53-55.

¹⁸ Nikola ŽIC, »Geopolitički pogled na Istru i Istrane«, *Zemlja i narod Istre u prošlosti i sadašnjosti*, Zagreb 1944., *Alma mater croatica*, God. VII., Zagreb, rujan-prosinac 1943., Br. 1-4, 13.

¹⁹ Josip RIBARIĆ, *O istarskim dijalektima, Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opšom vodičnog govora*, Josip Turčinović d. o. o., Pazin 2002., 55-56; M. STRČIĆ, 342.

terijala za Parišku mirovnu konferenciju na kojoj će se raspravljati i odlučivati o jadranskim zemljama. Ribarić je bio članom etnografske sekcije delegacije Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca na Pariškoj mirovnoj konferenciji.²⁰ Niz godina poslije, nakon svršetka Drugog svjetskog rata, obojica će sudjelovati u izradi stručnog referata — s priloženom geografskom kartom — koji je Božo Milanović 20. siječnja 1947. u vezi kapelanija: Pregara, Črnica i Gradina,²¹ uputio vlastima u Zagreb. Ta su mjesta s okolicom bila tijekom Narodnooslobodilačke borbe potpala pod Sloveniju, a sada su se zauzimanjem istarskog svećenstva i dogovorom hrvatskih i slovenskih rukovodilaca privremeno priključila Hrvatskoj. Nisu se tada mogla pridružiti još neka sela koja su također bila hrvatska, kako je to u radnji Žica i Ribarića — ističe Milanović — bilo dokazano, a koja su već pod Austrijom dospjela pod upravu slovenskih općina, pa su onda tako dobila i slovenske učitelje i slovenske svećenike. Ta su sela: Skadančina, Obrovo, Golac, Poljane, Podgrad, Podbiže, Račice, Starad, Brdo, Brdce, Pasjak, Šapjane i Rupa. Za njih je slovenski političar Edvard Kardelj izjavio kako moraju ostati slovenska u zamjenu za kajkavsku Buzeštinu, a koja je već otprije — kako navodi Milanović — bila hrvatska. Ipak su kasnije, kada se slovenski dio nekadašnje riječke crkvene pokrajine odijelio od Rijeke, ostali pod Hrvatskom Pasjak, Šapjane i Rupa.²² Problem razgraničenja između Narodne Republike Hrvatske i Narodne Republike Slovenije riješit će se tek u godinama koje su uslijedile i to na štetu ove prve.²³

²⁰ *Spomenica istarskih Jugoslavena za mirovni kongres u Parizu*. Sastavljeno na pobudu Povjereništva za Istru u Zagrebu. Uredio Vl. Nazor. Izdao Odbor Narodnog Vijeća za okupirane zemlje. Zagreb 1919., 1-31. Tekstove u *Spomenici* napisali su: Nikola Žic, Mate Tentor i Vjekoslav Spinčić; Vjekoslav SPINČIĆ, *Crte iz hrvatske književne kulture Istre*, Zagreb 1926., 137-139, 145-146; Bogdan KRIZMAN, «Vjekoslav Spinčić na Pariškoj mirovnoj konferenciji (1919)», *Jadranski zbornik IX*, Pula-Rijeka 1975., 150, 163, 188, 192; J. RADAUŠ RIBARIĆ, 10-11, 17.

²¹ Tj. Gradinja. V. Spinčić — dalje se navodi u tekstu — piše Gradinja.

²² Božo MILANOVIĆ, *Istra u 20. stoljeću*, 2. knjiga, *Rat i oslobođenje*, Pazin 1996., 225-226.

²³ Sabor NR Hrvatske 15. prosinca. 1955. donosi Odluku o promjeni granice između NR Hrvatske i NR Slovenije. Iz sastava NR Hrvatske izdvajaju se sela Abitanti, Belvedur, Brezovica, Gradin (to je slovenski naziv mjesta i takav naveden u odluci, op. a.), Koromači-Boškini, Močunigi, Pregara, Sirči, koja se nalaze u Općini Buje, kotar Pula, i pripajaju NR Sloveniji. Odluka stupa na snagu kada je potvrdi Savezna skupština u Beogradu. Ispod odluke navedeni su kao predsjednik Republičkog vijeća Zlatan Sremec i kao predsjednik Sabora Vladimir Bakarić. *Narodne novine*, Službeni list N. R. H., Br. 1., Zagreb, 12. siječnja 1956. Opširnije o problemu razgraničenja: «Skupština Slovenije završila rad», *Vjesnik*, Zagreb, 8. ožujka 1956.; Božo MILANOVIĆ, «Sjeverna granica hrvatske Istre», *Istarska Danica* 1995., Pazin 1994., 49-52; *Isti, Hrvatski narodni preporod u Istri II.*, 231; Ljubo BOBAN, «Kako je nastala hrvatsko-slovenska granica u Istri. Pripojeni Sloveniji.», *Vjesnik*, Zagreb, 12. srpnja 1994.; *Isti*, «Granice Istre u programima hrvatskih političkih stranaka u Drugom svjetskom ratu», *Pazinski memorijal 23-24*, Pazin 1995., 248, 250; Dragutin NEŽIĆ, *Iz istarske crkvene povijesti*, Pazin 2000., 9-57; Mario SOŠIĆ, «Crkvene granice u Istri neosporno svjedočanstvo hrvatske granice na kanalu Sv. Odorika», *Bujština* 2004., Umag 2004., 14-20; *Isti*, «Uz 50 obljetnicu komunističkog sporazuma. Pripajanje 27 istarsko-hrvatskih sela Sloveniji.», *Istarska Danica* 2006., Pazin 2005., 143-146; Darko DUKOVSKI, «Odnos hrvatskih, slovenskih i talijanskih komunista prema NOP-u i državno-pravnom statusu Istre (1941.-1945.)», *Časopis za suvremenu povijest*, God. 41., Br. 2., Zagreb 2009., 438-439; Tatjana TOMAIĆ, «Križa međunarodnih odnosa — studija slučaja: Hrvatska i Slovenija — granica u Istri», *Časopis za suvremenu povijest*, God. 43., Br. 2., Zagreb 2011., 391-414.

Ž. Klaić: *Vjekoslav Spinčić i pitanje jezično-etničke granice između Hrvata...*

Također i Milanović, kao i Žic i Ribarić, naglašava važnost pučke škole u austrijskom razdoblju formiranja narodnosne svijesti.

Vjekoslav Spinčić i jezična granica u sjevernim dijelovima austrijske Istre

U vremenu svog emigrantskog života u Kraljevstvu SHS Spinčić je o jezičnoj granici ipak precizirao svoje pisanje u odnosu na zahvalu Političkom društvu *Edinost* za svoju 60. godišnjicu. O jezično-etničkim prilikama navodio je: »Pošto su si Hrvati i Slovenci jako srodni i pošto međusobno mnogo opće, nema između njih strogo povučene jezikovne medje. Prelaz iz jednoga nariječja u drugo jedva se opaža. Kad bi se htjelo povući jezikoslovnu medju između Hrvata i Slovenaca Istre, tad bi se to učinilo crtom, koju bi se povuklo uzduž toka rječice Dragonje, od njezina ušća do njezina izvora, odavle kroz Čičariju do Podgrada, tako da bi ovo mjesto spalo u područje Slovenaca. Pučanstvo, koje stanuje sjeverno spomenute crte, odnosno na desnoj obali Dragonje, spada slovenskom plemenu; a ono što stanuje južno te crte, odnosno na lijevoj obali te rječice i dalje prema jugu, pripada hrvatskom plemenu. Najjužnija mjesta slovenska bila bi Krkavce, Koštabona, Truške, Sočerga, Movraž, Podgrad, Studenagora, Jelšane, Novokračina, Sušak, Zabiće, Podgraje; najsjevernija hrvatska mjesta pako Kaštel, Merišće, Oskoruš, Topolovac, Gradinje, Jelovice, Golac, Poljane, Račice, Malobrdce, Rupa, Lisac. Jezik nekih tih mjesta na jednoj strani jako je sličan jeziku nekih mjesta na drugoj strani. Možda imadu Krkavce na slovenskoj strani i Kaštel na hrvatskoj strani najbliži jezik.«²⁴

I linija koju navodi Žic i linija koju navodi Spinčić — kao jezičnu granicu u Istri — gotovo se podudaraju. Ta se linija znatnim dijelom ipak nalazi nešto sjevernije nego li linija republičkog razgraničenja u Istri između Hrvatske i Slovenije nastale u vremenu nakon završetka Drugog svjetskog rata.

Spinčić je svakako — kako je već istaknuto — u jezičnu problematiku bio dobro upućen, i u momentu kada je uputio zahvalu *Edinosti* za svoju 60. godišnjicu. Mislim da je Spinčić precizirao svoje pisanje pod utjecajem sveukupnih novonastalih prilika, kada će se Istra naći u sastavu Kraljevine Italije odnosno fašističke Italije, ali i pod utjecajem prilika u vrijeme stvaranja Kraljevstva SHS kao i izraženih društveno-političkih suprotnosti u ovoj državi. Novonastale su prilike morale djelovati na Spinčićevo izražavanje preciznog i odlučnog stava ne samo prema spomenutom pitanju, već i prema svim proturječnostima u južnoslavenskoj državi, kao i prema sveukupnom istarskom pitanju i problemu istarskih emigranata. U vrijeme neposredno po stvaranju Kraljevstva SHS u vrijeme djelovanja zemaljskih vlada u toj državi, pogotovo onih u Ljubljani i Zagrebu, gdje je podjela rada i djelovanja pokrenutog zbog talijanske okupacije jadranskih krajeva, gdje su istarska pitanja kao i ona koja će se odnositi na istarske

²⁴ V. SPINČIĆ, 6.

emigrante potpala pod zemaljsku vladu u Zagrebu, a pitanja koja su se odnosila na Trst i Goricu pod zemaljsku vladu u Ljubljani imala utjecaja na preciziranje njegova odnosa prema jezičnoj granici, kao i prema pitanjima Hrvata i Slovenaca na okupiranom području ili istarskom pitanju u cjelini. Spinčić je polagao nade u južnoslavensko ujedinjenje te postojanje ravnopravnosti svih naroda koji su pristupili novoj državi. Pokretao je političku aktivnost u domaćoj i svjetskoj javnosti, istupao u međunarodnim forumima zastupajući pravo i interese Istre i Istrana, Hrvatske i Hrvata te ostalih južnoslavenskih naroda. Ali je isto tako bio ogorčen radom Privremenog narodnog predstavništva Kraljevstva SHS kao i radom beogradske vlade, nezadovoljan provedbom vanjske i unutrašnje politike koje su po njegovu tumačenju — ali i drugih — dovele do sklapanja sudbonosnih ugovora: u Rapallu 1920. i Rimskih ugovora 1924. Nakon što su sklopljeni ugovori s Italijom, nakon što su definirane granice s tom državom, unutar istarskih emigrantskih krugova pokušava se obrazložiti i objasniti situacija nastala gubitkom jadranskih krajeva, ali i preispitati stanje te istovremeno preispitati društveno-političku situaciju u Kraljevstvu SHS. Spinčić je već 1922. ogorčeno pisao da se gotovo svu Istru predalo i prodalo, a da se pri tom sve Istrane držalo po strani, kada se o Istri odlučivalo. Spinčićeve *Crtice iz hrvatske književne kulture Istre* tiskane su u Zagrebu 1926. kao reakcija na talijanske tvrdnje da je literarna kultura Trsta i Istre sva talijanska, gdje se između ostalog osvrtao i na jezičnu granicu u sjevernoj Istri između Hrvata i Slovenaca, izlaze oko godinu dana nakon njegova članka u *Slobodnoj tribuni* u kojem je oštro istupio protiv vođenja unutrašnje i vanjske državne politike koje su dovele do krize u zemlji i gubitka jadranskih krajeva. U prvom redu optuživao je sprovedenu centralističku politiku gledajući u Svetozaru Pribičeviću glavnog njenog protagonista od prvih godina postojanja Kraljevstva SHS.²⁵

Božo Milanović i Janez Kramar o katastarskim općinama u nekadašnjoj austrijskoj Općini Oprtalj

Na osvrte o hrvatskom i slovenskom etnosu u sjevernim prostorima austrijske Istre nailazimo u pisanju Bože Milanovića i Janeza Kramara. Nisu u pitanju općine Materija, Jelšane, Podgrad, već drugi prostori u sjevernoj Istri. Njihovo je pisanje o etničkoj problematici suprotstavljeno i ima nešto drukčije sadržaje i drukčije konotacije u odnosu na prethodni tekst ovdje. Njihovo se reagiranje može povezivati s pitanjem etničkog razgraničenja u austrijskom razdoblju, ali se pri tom pozivanje na austrijske popise stanovništva može problematizirati. Kramar ističe podatke iz Milanovićeva pisanja o etničkim prilikama u austrijskim katastarskim općinama Gradinja²⁶ i Topolovac²⁷ u Općini Oprtalj te ih povezuje

²⁵ Vjekoslav SPINČIĆ, *Moje izbjivanje iz Istre*, Zagreb 1922., 3-48; *Isti*, »Došao u dobar čas!«, *Slobodna tribuna*, Zagreb, 17. siječnja 1925.

²⁶ Slovenski, Gradin.

²⁷ Slovenski, Topolovec.

Ž. Klaić: *Vjekoslav Spinčić i pitanje jezično-etničke granice između Hrvata...*

s razgraničenjem između Slovenije i Hrvatske nakon Drugog svjetskog rata. Janez Kramar spominje Spinčićevu zahvalu *Edinosti* u povodu svoje 60. godišnjice kao etnički zanimljiv prikaz, ali i spočitava djelovanje zastupnika *Hrvatsko-slovenskog kluba* u Istarskom saboru u povodu slovenske Općine Marezige. Kramar naime piše da se godinu dana nakon uspostave Općine Marezige na sjednici Sabora 28. svibnja 1899. raspravljalo o tome kako bi se iz sastava Općine Oprtalj izdvojile katastarske općine Gradin i Topolovec te ih se priključilo spomenutoj općini. Zemaljski odbor, dodaje, rješavanje tog pitanja prepustio je političko-ekonomskom odboru. Na idućoj sjednici Sabora taj je prijedlog o priključenju obiju katastarskih općina Općini Marezige također bio na dnevnom redu, ali na sjednici nisu bili zastupnici saborske manjine. Na sjednici *Hrvatsko-slovenskog kluba* 18. lipnja 1899. nastupili su protiv povećanja Općine Marezige. Općini Oprtalj savjetovali su da Ministarstvu za unutarnje poslove uputi protest protiv odvajanja, a prijepis protesta da se uputi Namjesništvu u Trst i Kotarskom poglavarstvu u Poreč. Laginja je na sebe preuzeo obvezu napisati sastavak protiv dijeljenja općina. Zastupnički klub, nastavlja Kramar, podnijet će Ministarstvu protest protiv podjele općina uopće i protiv odcjepljenja spomenutih katastarskih općina. Kramar ističe kako iznenađuje Laginjin i Spinčićev protest te protesti drugih hrvatskih zemaljskih poslanika protiv priključenja posve slovenskih katastarskih općina Gradin i Topolovec slovenskoj Općini Marezige. Kramar piše da nije mogao utvrditi je li u tom zaključku sudjelovao također koji slovenski zemaljski poslanik. Priključenje obiju katastarskih općina Slovenskoj Istri, piše, bit će obavljeno za više od pola stoljeća,²⁸ tj. 1956.

O tadašnjim stavovima i razmišljanjima Laginjinim, Spinčićevim i drugih hrvatskih predstavnika s obzirom na pitanje diobe općina ne bi trebalo tako pisati. Ponajprije bi trebalo polaziti od činjenice utemeljenja velikih područnih općina 1868., općina s talijanskim ili potalijančenim gradićem kao središtem, s pomoću kojeg se namjeravalo provoditi asimilaciju većinskog okolnog slavenskog stanovništva, kako je između ostalog Vjekoslav Spinčić i pisao.²⁹ Kada je pos-

²⁸ J. KRAMAR, 99, 109-110, 150.

²⁹ Općine su imale zakonom reguliranu autonomiju i mogle su dosta toga samostalno učiniti. Općinsko zastupstvo izabiralo je načelnika između sebe. Jedino njegovim raspustom prestao je načelnik biti načelnikom, dok su vlasti sporazumno s Pokrajinskim odborom postavile na čelo općine povjerenika, poglavito u svrhu provedbe novih izbora koji su se morali obaviti tijekom 6 tjedana poslije raspusta. Ako su općinari znali da je zastupstvo bilo raspušteno više iz političkih razloga, onda su oni krenuli na nove izbore u što većem broju, da budu izabrani u zastupstvo pojedinci iz starog zastupstva i naročito načelnik. Zastupstvo je neovisno imenovalo činovnike, ono je odlučivalo namete na poreze, te gradilo bunare i ceste, brinulo se za siromahe, pomoglo ustrajati i uzdržavati škole, moglo je čak i srednje škole od svojih sredstava ustrajati i uzdržavati. Ta moć zastupstva bila je uzrokom da su Talijani skrojili već 1868. tako općine, kako bi mogli u što više općina biti gospodari, i širom Istre odvijale su se žestoke borbe oko izbora. Oko talijanskih ili potalijančenih gradića okupili su Talijani više hrvatskih sela, toliko koliko su mislili da ih mogu kod izbora nadglasati. Hrvata je bilo mnogo više, nego li Talijana u pojedinim općinama. Računalo se sa nesviješću Hrvata. Ali su se Hrvati, gdje su bili sami i gdje su bili pomiješani sa Talijanima, po malo osvješćivali. Među prvima ako ne i prvi bili su oni u Kastavskoj općini. Uspješno širenje narodnog pokreta Hrvata i Slovenaca u istarskim općinama utjecalo je kod izbora za Istarski

ljednjih desetljeća XIX. st. postalo očito da se asimilacija nije mogla provesti, talijanski liberali u Saboru kreću prema drugim planovima, pokušajima razdiobe općina.³⁰ Hrvatski su zemaljski zastupnici to jasno primjećivali, stoga mislim da su načelno mogli nastupati protiv razdiobe nekih od općina. Takvim legitimnim pristupom kada su se izjašnjavali za očuvanje postojećih općina, protiv diobe općina, mogli su se suprotstavljati planovima talijanskih liberala u Saboru, premda su i hrvatski zastupnici mogli biti nezadovoljni uspostavljenim općinama i zagovarati i zahtijevati teritorijalne promjene istarskih općina. Zastupnici nisu polazili od toga je li neka katastarska općina bila etnički hrvatska ili slovenska.

Upravo kroz *Hrvatsko-slovenski klub* politički predstavnici istarskih Hrvata i Slovenaca zalagali su se za hrvatsko-slovensku uzajamnost i čuvanje hrvatskih i slovenskih pozicija u Istri. Kada Spinčić ili Laginja nastupaju protiv podjele općina, oni nastupaju sa stajališta čitave istarske pokrajine i zakonom regulirane zemaljske autonomije kao i uspostavljenih općina. Pribojavaju se da ne bi razdiobom neke općine talijanskim liberalima u Saboru bilo omogućeno postići razdiobu i drugih općina, pogotovo zato što su i prije i u tom trenutku bili aktualni pokušaji razdiobe Općine Kastav. Janez Kramar naveo je i to da bi priključenjem katastarskih općina Gradin i Topolovec Općini Marezige talijanski nacionalisti utvrdili svoje pozicije u Općini Oprtalj. Oni su se, dodaje, svakako pribojavali Topolovčana koji su im se stalno odupirali, a priključenjem katastarskih općina slovenskoj Općini Marezige oslabilo bi se prototalijansku frontu.³¹

Prema zapisniku sjednice *Hrvatsko-slovenskog kluba* zastupnika u Istarskom saboru, održane u Trstu 18. lipnja 1899., na njoj su bili: Vjekoslav Spinčić, Sla-

sabor i Carevinsko vijeće. Naime, općinski su poglavari imali utjecaj i kod izbornih priprema i kod samih izbora. Vjekoslav SPINČIĆ, *Narodni preporod u Istri*, u: Dane GRUBER, *Povijest Istre — Vjekoslav SPINČIĆ, Narodni preporod u Istri*, Zagreb 1924., 279-284.

³⁰ Kada je talijanska saborska većina uočila nemogućnost asimilacije Slavena preko uspostavljenih novih općina iz 1868., krenut će prema drugim planovima, pokušajima razdiobe općina gdje su Hrvati i Slovenci osvojili općinsku upravu, ali i prema izuzimanju talijanskih mjesta, središta, iz područja općina i pokušajima uspostave samostalnih općina. Jedan od prvih takvih primjera pokušaja razdiobe hrvatske općine odnosi se na općinu Kastav. Petar STRČIĆ, »Povratak u Istru. Laginja i kraj 'Kuderovštine' u Kastavštini«, *Dometi*, Br. 6., Rijeka 1971., 69-81; Dražen VLAHOV, »Prilog povijesti mjesne općine Pazin krajem XIX. i početkom XX. stoljeća«, *Hrvatska čitaonica u Pazinu*, Zbornik, Pazin 1999., 31-42; B. MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri II.*, 165; J. KRAMAR, 97-99. Drukčiji pristup objašnjenju diobe općina ili pitanju nove pregrupacije općina imao je talijanski povjesničar Bernardo Bennussi. Piše s pozicija interesa talijanskog građanskog liberalizma i spominje ustanovljenje 50 istarskih područnih općina 1868. Pri tom navodi glasilo *L'Istria* od 20. kolovoza 1887.: »Glavni cilj pokrajinskog zakona od 25. listopada 1868. g. bio je ukidanje autonomije općina koje nisu imale ni materijalnih ni moralnih sredstva za autonomno funkcioniranje u sklopu povjerenih i vlastitih atribucija, pripajajući ih općinama koje su takva sredstva posjedovale. U ovom pregrupiranju nije se polazilo od etničkih elemenata koji se međusobno toliko razlikuju da se čak i na malom prostoru te različite kulture, interesi, nacionalnosti mogu veoma teško ili uopće ne mogu uklopiti... Tako se dogodilo da postavljeni humanitarni i socijalni ciljevi nisu postignuti i preopširno je i često heterogeno grupiranje, s jedne strane, štetilo materijalnim i društvenim interesima općina, a s druge, poostriilo međunacionalne odnose... Iskustvo u posljednja dva desetljeća ukazuje nam na neophodnost nove pregrupacije...« Bernardo BENUSSI, *Povijest Pule u svjetlu municipalnih ustanova do 1918. godine*, Pula 2002., 658.

³¹ J. KRAMAR, 110.

Ž. Klaić: *Vjekoslav Spinčić i pitanje jezično-etničke granice između Hrvata...*

voj Jenko, Dinko Trinajstić, Matko Trinajstić, Matko Laginja, Matko Mandić. Potpisnici zapisnika bili su M. Mandić i V. Spinčić, a u njegovu sadržaju u povodu pitanja diobe općina ne primjećuju se izražena suprotstavljena mišljenja. Nije naveden nikakav istup Slavoj Jenka, slovenskog zastupnika iz Podgrada. Prema podacima zapisnika proizlazilo bi da je Vjekoslav Spinčić u to vrijeme kod vlasti u Beču provodio akciju protiv diobe općina. U zapisniku je između ostalog navedeno: »U Kastavščini sabiru se proti dielitbi. Molbe — protesti obč. zastupstva upraviti će na ministarstvu unutarnjih posala; a prepise istih na c. kr. namjestništvo i c. kr. kot. glavarstvo. Topolovcu i Gradini³² slobodno je činiti molbu proti odciepljenju od Oprtlja a pridruženju Marezigam.« U ime *Kluba* sastavit će predstavku protiv diobe općina Matko Laginja. Također, *Hrvatsko-slovenski klub* podnijet će *skupni protest* Ministarstvu unutrašnjih poslova protiv diobe općina uopće: »Ovdje, će se sastaviti molba proti diobi občine Oprtalj.«³³

Općini Oprtalj pripadale su katastarske općine Gradinja, Topolovac, Zrenj, Čepić i najveća, najmnogoljudnija katastarska općina Oprtalj. U katastarskoj općini Oprtalj, gdje su Talijani po austrijskim popisima imali uvijek većinu, njihovo političko društvo — *Societa Politica Istriana*³⁴ — imalo je snažno uporište, kao što je imalo utjecaj i u drugim istarskim gradskim sredinama. Političke borbe s istarskim *narodnjacima* u Općini Oprtalj bile su na prijelomu u XX. st. oštre i česte, ali isto tako mogu se konstatirati neki pokušaji sporazumijevanja i dogovaranja u vezi s izbornim listama.³⁵ Morao je rad i napor istarskih *narodnjaka* na gospodarskom polju biti značajan jer je u Općini početkom XX. st. djelovalo nekoliko zadružnih organizacija: *Oprtaljsko društvo za štednju i zajmove* u Livadama, *Zrenjsko društvo za štednju i zajmove*, *Kraško društvo za štednju i zajmove* u Svetoj Luciji kod Oprtlja, *Mlinarska zadruga* u Svetoj Luciji kod Oprtlja.

Etničke prilike u Općini Oprtalj — s obzirom na slavenski etnos — predmetom su različitog pisanja Bože Milanovića i Janeza Kramara. Milanović se poziva na *Našu slogu* i na navođenje kako je u Općini Oprtalj devet desetina seljaka hrvatskog roda i jezika, a Krnjela i *šarenjaka* samo desetina, a ovi ipak ne dopuštaju odbornicima govoriti na općinskim sjednicama hrvatski. Općinski novac, piše, uvijek su upotrebljavali samo za svoj gradić i za svoju narodnost. Kada Milanović spominje popis iz 1910., navodi da je Oprtalj s okolicom imao 3371 stanovnika, Zrenj 996, Čepić 245, Gradinja 558 i Topolovac 620 stanovnika, ukup-

³² Tj. Gradinji.

³³ V. BRATULIĆ, *Zapisnici sjednica 'Hrvatsko-slovenskog kluba' zastupnika u Istarskom saboru (1884—1901)*, 193-194.

³⁴ Društvo je utemeljeno u Pazinu 1884. *Statuto dell'associazione politica 'Società Politica Istriana'*, Parenzo 1884., 3-10.

³⁵ »Porečki kotar: Obćinski izbori u Oprtlju.«, *Naša sloga*, Pula, 1. lipnja 1904.; »Porečki kotar: Obćinski izbori u Oprtlju.«, *Naša sloga*, Pula, 9. lipnja 1904.; »Crlice o izborih u Oprtlju«, *Naša sloga*, Pula, 23. lipnja 1904.; »Skupština političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri«, *Naša sloga*, Pula, 14. prosinca 1905.

no 5790, te da su u Općini svi oni bili Hrvati, osim nekoliko obitelji iz Zrenja i iz Oprtlja.³⁶

Janez Kramar u svom raspravljanju piše kako iznenađuju navodi Bože Milanovića, koji je upotrijebio djelo *Cadastré national de l'Istrie*, Sušak 1946., za sumarni prikaz broja stanovnika u katastarskim općinama Gradinja (558) i Topolovac (620), ali je prešao preko narodnosnih podataka. Za njega, svi su stanovnici Općine Oprtalj Hrvati, osim nekolicine Talijana u samom Oprtlju. Zato ne iznenađuje što su bili Gradinci i Topolovčani još 1956. crkveno pod Hrvatima.³⁷

Bez obzira na to što Kramar spočitava Milanoviću kako nije uzeo u obzir narodnosne podatke iz popisa stanovništva, upravo se iz popisa može problematizirati pitanje narodne pripadnosti u spomenutim katastarskim općinama.

Prema austrijskim popisima stanovništva 1880., 1890., 1900. i 1910. katastarska općina Oprtalj, najveća i najmnogoljudnija u Općini Oprtalj, bila je većinski talijanska. U postocima najveći je broj Talijana u popisu 1880., kada ih je bilo 85,82%; u popisu 1910. njihov se broj smanjio na 68,64%. Ali prema popisu iz 1945., iz razdoblja posve novih povijesnih okolnosti, ta nekadašnja katastarska općina bila je većinski hrvatska. Popisivači iz 1945., *Cadastré national de l'Istrie*, Sušak 1946., oslonili su se na statistički popis 1910.; zadržani su politički, tj. administrativni kotari, sudbeni kotari i izborne općine austrijskog razdoblja. I dok su popisivači 1945. izričito pitali za nacionalnu pripadnost, odnosno nacionalni osjećaj svakog pojedinca, popisivači iz austrijske uprave pitali su za svakodnevni govor, komunicirajući ili uporabni jezik /*Umgangssprache*/ i tako prikazivali narodnosnu pripadnost.

Treba zato te podatke popisa uzimati s oprezom. Princip provedbe popisa stanovništva — s obzirom na uporabni jezik — prihvaćen je kao najbolji na Svjetskom statističkom kongresu održanom 1876. u Petrogradu. Talijanski povjesničari nešto drugačije ocjenjuju državne popise. Činovnici u austrijskom razdoblju zaduženi za popis bili su izabrani od stranke koja je bila na vlasti u općini, pa su stoga mogli promijeniti podatke, a isto tako su mogli stanovnici zbog raširene dvojezičnosti izabrati jezik koji im je u tom trenutku odgovarao. U svakom slučaju treba austrijske popise držati pouzdanijim nego popise koje su 1921. i 1945. provele talijanska i jugoslavenska uprava jer su se obje trudile dokazati zakonitost nedavnog pripojenja.³⁸

Sveukupni broj stanovnika prema popisima spomenutih godina u katastarskoj općini Oprtalj nije se mnogo razlikovao: 1880. navedeno ih je 2998; 1890. 3124; 1900. 3097; 1910. 3371 i 1945. 3009. Hrvata je bilo 1910. godine 965, Slovenaca 85, Talijana 2314 te manji broj ostalih odnosno neopredijeljenih. Prema

³⁶ B. MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri II.*, 227-228.

³⁷ J. KRAMAR, 110-111.

³⁸ Josip BRATULIĆ, Petar ŠIMUNOVIĆ, »Predgovor«, *Prezimana i naselja u Istri I.*, Prema *Cadastré national de l'Istrie* i drugim izvorima, priredili Josip BRATULIĆ i Petar ŠIMUNOVIĆ, Pula-Rijeka 1985., 7-34; G. D'ALESSIO, 76-77, 103; A. VIVANTE, 133-138.

Ž. Klaić: *Vjekoslav Spinčić i pitanje jezično-etničke granice između Hrvata...*

popisu 1945. Hrvata je bilo 2574, Slovenaca 25, Talijana 400 i ostalih 10. S obzirom na austrijske popise mogu se konstatirati nagle promjene u brojčanim odnosima između hrvatske i slovenske narodnosti u samo desetak godina. Prema popisu 1880. Hrvata je bilo 405, Slovenaca 10. Prema popisu 1890. broj Hrvata naglo je pao na 31, a naglo je porastao broj Slovenaca, na 486. U popisu stanovništva 1900. broj Hrvata je još manji, iznosi 18, a Slovenaca je 627. U popisu 1910. brojčani odnosi potpuno se mijenjaju: Hrvata je 965, Slovenaca 85.³⁹ Porast broja Hrvata 1910. mogao bi se tumačiti razvojem i utjecajem hrvatskoga narodnog pokreta.

Nagle promjene broja Hrvata i Slovenaca, ali i promjene broja Talijana, mogu se primijetiti u popisima stanovništva u najmanjoj katastarskoj općini Čepić. Sveukupni broj stanovnika po godinama popisa nije se znatno promijenio. U popisu 1880., Hrvata je 137, Slovenaca nema, Talijana je 53. U popisu 1890. broj Hrvata naglo je pao na 29, Slovenaca nema i naglo je porastao broj Talijana na 202. U popisu 1900. Hrvata nema, Slovenaca je 162 i broj Talijana naglo se smanjio na 72. U popisu 1910. Hrvata je navedeno 11, Slovenaca 35 i Talijana 199. Prema austrijskim popisima promjene sveukupnog broja stanovnika u toj maloj katastarskoj općini nisu usporedive s naglim promjenama ukupnog broja pripadnika neke etničke skupine. Prema popisu iz 1945., iz vremena novih povijesnih okolnosti, Hrvata je bilo 244, Slovenaca nema i Talijana je 20.⁴⁰

Iščitavajući podatke iz popisa stanovništva, nagle promjene broja pripadnika neke etničke skupine u samo desetak godina kao primjeri mogu se konstatirati i u vezi s nekim drugim istarskim katastarskim općinama. Dobar su primjer upravo katastarske općine Gradinja i Topolovac.

Prema državnom popisu stanovnika 1880. u Gradinji od ukupno 487 stanovnika, Hrvata je 332, Slovenaca nema, a Talijana je 155. U popisu 1890., od ukupno 493 stanovnika Hrvata je 142, Slovenaca 18 a Talijana 333. Primjećuje se da je u deset godina uslijedio nagli pad broja Hrvata i nagli porast broja Talijana. U popisu 1900., od ukupno 495 stanovnika uslijedio je daljnji pad broja Hrvata, tako da ih je bilo samo 10. Povećao se znatno broj Slovenaca, na 205, a broj Talijana smanjio na 280. U popisu 1910. od ukupno 558 stanovnika Hrvata nema, Slovenaca je 161 i Talijana 397. Popisi govore o naglim promjenama broja pripadnika etničkih skupina u samo desetak godina, što upućuje na popisivače koji pitaju samo za uporabni jezik, ali može se smatrati i to da se nije formirala nacionalna svijest i pripadnost, ne samo kada su u pitanju Hrvati i Slovenci, nego i kada je riječ o onima koji su popisani kao Talijani. U pogledu hrvatskog i slovenskog jezika mogao bi se uzimati u obzir i onaj moment koji spominje Ribarić u pismu Spinčiću, da domaći ljudi ne prave razlike između dva jezika, ili se može tumačiti kako se nacionalna svijest sporije razvijala u etnički mješovitim

³⁹ *Cadastre National de l'Istrie (d'après le Recensement du 1er Octobre 1945)*, Sušak 1946., 52-61.; *Prezimana i naselja u Istri I.*, 128-138.

⁴⁰ *Isto.*

sredinama. U popisu 1945., iz vremena posve novih okolnosti, od ukupno 530 stanovnika u Gradinji Hrvata je 67 i Slovenaca 463. Talijana nema.⁴¹

Hrvati su u Gradinji u popisu 1880. najmnogobrojniji; u idućim popisima njihov se broj veoma smanjio, a 1910. uopće se ne spominju premda se u katastarskoj općini nije dogodio nikakav drastičan pad ili porast sveukupnog stanovništva.

Nagle promjene broja pripadnika pojedinih etničkih skupina primjećuju se i na primjeru katastarske općine Topolovac. Godine 1880., od ukupno 607 stanovnika Hrvata je 562, Slovenaca nema, Talijana je 45. U popisu 1890. uslijedio je nagao pad broja Hrvata. Od ukupno 581 stanovnika, bilo ih je 76. Naglo je porastao broj Slovenaca na 236 i Talijana na 269. U popisu 1900., od ukupno 602 stanovnika Hrvata je samo 13, Slovenaca 307 i Talijana 282. U popisu 1910., od ukupno 620 stanovnika Hrvata je 54, i čini se kako je nagli pad broja pripadnika te skupine zaustavljen, ali je za desetak godina broj Slovenaca pao na 206. Broj Talijana povećao se na 360. U posve novim okolnostima, tj. u popisu 1945., od ukupno 615 stanovnika Hrvata je 293, Slovenaca 313, Srba 1 i Talijana 8.⁴²

I u slučaju Gradinje i u slučaju Topolovca može se konstatirati — s obzirom na godine popisa — da je broj stanovnika približno ustaljen. Nekakav pad broja stanovnika ili porast broja stanovnika nije usporediv s naglim i značajnim promjenama u pogledu broja pripadnika etničkih skupina. Kramar, koji piše da je riječ o posve slovenskim katastarskim općinama koje će tek nakon više od pol stoljeća, podrazumijevajući pri tom republičko razgraničenje Slovenije i Hrvatske, biti priključene slovenskoj Istri, ne spominje da su prilike nakon Svjetskog rata drukčije i da su odnosi snaga posve drukčiji u usporedbi s vremenom prijeloma XIX. u XX. st. i da su vladajuće strukture u novoj Jugoslaviji odlučivale o područjima nekadašnjih austrijskih katastarskih općina kao i sveukupnom tadašnjem republičkom razgraničenju. Istraživački rad Ribarića i Žica imao je tada ograničen utjecaj koji će se u prvom redu odnositi na djelovanje Bože Milanovića i istarskih svećenika.

Neke veće promjene ukupnog broja stanovnika u austrijskim popisima od 1880. do 1910. izražene su u slučaju katastarske općine Zrenj, ali one ipak nisu usporedive s naglim promjenama broja pripadnika pojedinih etničkih skupina. U popisu 1880. Hrvata je bilo 376, Slovenaca nema, Talijana je bilo 347. U popisu 1890. Hrvata je bilo 27, Slovenaca 123, Talijana 678. U popisu 1900. navedena je samo jedna osoba hrvatske narodnosti, Slovenaca je 242, Talijana 663 i ostalih 6. U popisu 1910. Hrvata je 152, i tako je pad broja pripadnike ove etničke skupine zaustavljen, Slovenaca je 297, a broj Talijana smanjio se na 547. U novim povijesnim prilikama, tj. 1945., popisano je 644 Hrvata, Talijana 280 i jedna osoba slovenske narodnosti.⁴³

⁴¹ Isto.

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

Zaključak

Jezično-etnička problematika bila je prisutna u redovima istarskih *narodnjaka*, ali ona ipak nije bila u prvom planu istarskim narodnim prvacima zbog upućenosti Hrvata i Slovenaca jednih na druge u zajedničkom djelovanju protiv pretenzija vladajućih talijanskih liberala. Drugi će problem dominirati na prijelomu u XX. st., kada su se istarski narodni prvaci bavili pitanjima vezanim za krizu narodnog pokreta na političkom i gospodarskom planu, i kada je 1902. utemeljena samostalna politička organizacija istarskih *narodnjaka*. Kriza narodnog pokreta u nekom smislu je mogla djelovati na pobuđivanje interesa za jezičnu i etničku problematiku. Kriza koja se osjećala na prijelomu stoljeća i kod slovenskih *narodnjaka* u Trstu u rezultatima državnih izbora, Političko društvo *Edinost* namjerava prevladati zauzimanjem za *Sjedinjenu Sloveniju*, i to je moglo potencirati interes za jezičnu i etničku problematiku u sjevernim prostorima austrijske pokrajine Istre. Kako se može primijetiti iz pisma Ribarića Spinčiću, u pozadini jezičnih i etničkih odnosa očito su postojali politički momenti. I jezikoslovac Ribarić i geograf Žic ističu ulogu pučke škole u oblikovanju narodne svijesti. Podaci iz austrijskih popisa stanovništva, gdje je kriterij bio uporabni jezik, i gdje se broj pripadnika neke etničke skupine naglo mijenja u samo desetak godina bez obzira na to što nije došlo do nekog drastičnog smanjenja ili porasta ukupnog stanovništva, ukazuje i na to da se nacionalna svijest nije svugdje formirala i da se ona sporije razvijala u istarskim etnički mješovitim sredinama.

 Željko Klaić

Vjekoslav Spinčić and the Question of Language-Ethnic Border between Croats and Slovenes in the Austrian Region of Istria

The question of the language-ethnic border between Croats and Slovenes in the Austrian region of Istria was not the most important one for Istrian national leaders since Croats and Slovenes depended on each others in their mutual actions against the claims of the ruling Italian liberals. This is corroborated in the acknowledgement of Vjekoslav Spinčić to the Political Society *Edinost* from Trieste on the occasion of its 60th anniversary. However, the letter to Vjekoslav Spinčić sent by the linguist Josip Ribarić suggests existing disagreements in Croatian-Slovenian language-ethnic relations. Though, in 1926 — in completely new historical circumstances — Spinčić clearly expressed his attitude towards language-ethnic border. Thus, his opinion concurred with the statements of the geographer and historian Nikola Žic. Both Ribarić and Žic emphasize the importance of Croatian and Slovenian primary schools in shaping the national awareness.